

- IVOC *Instituut voor Oosters Christendom*
- KAN *Dienstencentrum Kloosterarchieven in Nederland*
- KASKI
- KDC *Katholiek Documentatie Centrum*
- NIM *Nijmeegs Instituut voor Missiologie*
- Soeterbeek Programma
- TBI *Titus Brandsma Instituut*

INHOUD Mystieke denkers 1 Licht uit 2 Een gebedshuis voor alle volken 3 Honderd jaar Radboudstichting 4 'Allerkatholiekst Polen' 6 Katholieken anno 2005 8 Een foto gaat leven 10 KLIB 10 Reset your brain! 10 Pleinnieuws 12

Voor meer informatie over de deelnemende instituten: zie p. 11. **EINDREDACTIE** Valkhof Pers

RADBOUD UNIVERSITEIT NIJMEGEN

Mystieke denkers

Een leergang

In mei en juni 2006 biedt het Soeterbeek Programma in samenwerking met het Titus Brandsma Instituut (TBI) de leergang 'Mystieke denkers' aan. De ondertitel is: 'overgave en inspiratie bij Hildegard van Bingen, Alijt Bake, Dag Hammarskjöld, Ety Hillesum en Simone Weil'. De locatie is het Studiecentrum Soeterbeek van de Radboud Universiteit in Ravenstein.

MYSTIEK

Oorspronkelijk hangt het woord 'mystiek' samen met de Griekse werkwoorden *muo*, het sluiten van ogen en mond, en *mueo*, inwijden in het mysterie. Het bijvoeglijk naamwoord *mystikos*, in het Latijn *mysticus*, betekent: verbonden met het mysterie waarin men wordt ingewijd en waarover men zwijgt. Men spreekt dan ook over de verborgen zin van de Schrift, het geheimvolle in de liturgie; over het mystieke brood, de mystieke wijn, de mystieke kelk; over de werkelijkheid van mystieke gebruiken en symbolen. In de mystieke theologie gaat het om de *opgang* van de mens naar God, die woont in het duistere licht, dat onzienlijk is voor de ogen van onze kennis.

Vanaf de Middeleeuwen wordt deze mystieke opgang verbonden met de zuivering van het verlangen. Het gezuiverde verlangen gaat dieper de wolk van het niet-weten binnen dan het verstand. Mystiek helt over naar de kant van *het gevoel* en *de wil*. Gelijktijdig wordt mystiek vereenzelvigd met *de weg naar binnen*: onder leiding van God zelf komt de ziel bij haar Oorsprong.

In de zeventiende eeuw vindt een belangrijke betekenisverschuiving plaats. Steeds nadrukkelijker krijgt mystiek de betekenis van raadselachtig, geheimzinnig. Mystiek wordt een aparte wereld, in kaart gebracht door ongewone mensen, de mystieke leraren. Deze mystiek wordt steeds meer synoniem met dweperij en dwaling en roept gedurende enkele eeuwen heftige reacties op in kerkelijk-theologische kringen.

Illustratie uit Hildegards eerste visioen. 'Ik zag een menselijke gestalte ... met een gelaat van schoonheid en reinheid ...

Erboven was een tweede gelaat ... gehuld in kleding die glansde als de zon. In zijn hand was een lam dat straalde als de dageraad. Vleugels groeiden uit zijn nek en aan de einden was een adelaarskop en een mensenhoofd.'

Pas vanaf 1900 breekt vanuit de godsdienstpsychologie, de theologie en de geschiedenis een herwaardering van de

mystiek door. Tegelijkertijd wordt vanuit de Romantiek een positief beeld ontwikkeld, in contrast met de rationele geest van de Verlichting. Mystiek komt in de sfeer te liggen van verhevigde emoties, geniale ervaring, uitzonderlijke beleving. Deze romantische mystiek is gevoelsmatig; mystiek en kunst gaan elkaar overlappen, en kunst wordt door mystici aangegrepen om over hun mystieke ervaringen te 'vertellen'.

MYSTICI

Mystici of mystieke denkers ervaren op overweldigende wijze de tegenwoordigheid van het transcendente. Zij ervaren dit transcendente als zeer werkelijk. De mysticus voelt tijdens zo'n ervaring zijn

of haar 'ikheid' verdwijnen en opgaan in een groter, allesomvattend geheel zoals God, het Al, de Natuur, het Absolute. Hoewel mystici mensen uit een ver verleden lijken te zijn, komen mystieke ervaringen ook in onze tijd voor. Het overkomt 'gewone' mensen, die vaak niet begrijpen wat hen dan overkomt of wat er aan de hand is. Zij zijn diep geraakt door een werkelijkheid die groter is dan zijzelf en die hun leven kleurt, zelfs geheel verandert. Mystici spreken zelf van een ontdekkingsstocht, een reis zonder geplande bestemming. Zij vertellen over de verbazing, de overgave en de vreugde die zij voelen bij deze ervaringen. Over deze ervaring praten, laat staan schrijven, is moeilijk. De mystieke ervaring zorgt vaak voor verwarring en is moeilijk in woord of beeld te vatten. Toch trachten mystici over hun ervaringen te vertellen, waarbij zij een rijkdom aan beelden en symbolen gebruiken. Tegelijk weten zij dat zij nooit helemaal slagen in het overbrengen van hetgeen zij beleven; over die onmacht vertellen zij ook.

'Ik weet niet wie – of wat – de vraag stelde. Ik weet niet wanneer zij gesteld werd. Ik herinner me niet dat ik antwoordde. Maar eens zei ik ja tegen iemand of iets. Vanaf dat moment heb ik de zekerheid dat het leven zinvol is en dat mijn leven, in onderwerping, een doel heeft.' Dag Hammarskjöld

Etty Hillesum in 1941, het jaar dat zij aan haar dagboek begon.

Mystici zijn vaak dwarsliggers. Zij verlaten gebaande paden en weigeren zich te voegen naar de gang der dingen. Niet zelden wil de gevestigde orde maar weinig van hen weten. Pausen en koninngen hebben niet veel op met mensen die hun eigen weg zoeken. Toch inspireren zij ons, ook in deze tijd. We hebben hen blijkbaar nodig, als inspiratiebron om uit te putten, althans wie wil. Zij vertellen ons dat je kunt leven alsof het leven een geschenk is, zodat elke dag, elke ervaring verbaast. Zij zeggen ons ook dat wij er, uiteindelijk, niet echt toe doen, en dat kan veel troost en, hoe tegenstrijdig op het eerste gezicht ook, houvast geven, zeker in een tijd waarin de mens zichzelf als de centrale figuur ziet om wie alles draait en die alles in handen wil hebben, wil beheersen, inclusief leven en dood.

MYSTIEKE TEKSTEN

Mystieke teksten zijn de neerslag van de onverwachte ervaringen van mystici, geschreven door mensen die zich gedreven voelen om buiten zichzelf te treden, om met de bron van alle leven een verbond aan te gaan. De ervaring, de gedrevenheid overkomt hen, en de teksten getuigen van hun verbazing en vreugde hierover; tegelijk laten de teksten het zoeken en tasten zien naar de betekenis van de vreemde ervaring, die beschreven wordt als zoete

pijn. Via hun teksten pogen mystici mensen te helpen hun weg door het leven te vinden, het goede in de mens aan te wakkeren, het goddelijke in hen op te roepen.

'Men probeert veel in het leven te redden met een soort vage mystiek. Mystiek moet rusten op een kristalheldere eerlijkheid.' Etty Hillesum
Het lezen van een mystieke tekst kan het beste via de *lectio divina*, letterlijk: de goddelijke lezing. Dat is wat anders dan het snel, diagonaal lezen van een tekst. Het is niet de bedoeling van de *lectio divina* om enkele trefwoorden of aandachtspunten met een markeerstift aan te geven. Het is lezen met volle aandacht, vanuit het hart. In de literatuur over deze manier van lezen worden vier trappen onderscheiden: *lectio*, het lezen van de tekst, *meditatio*, het intensief overwegen van de tekst, *oratio*, het zich uitspreken over de tekst, en *contemplatio*, het geleidelijk zich volledig eigen maken van de tekst. Deze stappen komen we ook tegen in de Regel van Benedictus, waar hij spreekt over aandachtig lezen, aandachtig luisteren, van harte instemmen, daadwerkelijk respons geven. Op dezelfde aandachtige en intensieve manier kan men ook naar muziek luisteren, bijvoorbeeld die van Hildegard van Bingen, of naar beelden kijken.

DE LEERGANG

De leergang laat de deelnemers kennismaken met vijf mystici of mystieke denkers. Twee van hen, Hildegard van Bingen (1098-1179) en Alijt Bake (1415-1455), wortelen in de rijke traditie van de christelijke mystiek. De drie anderen, Simone Weil (1909-1943), Etty Hillesum (1914-1943) en Dag Hammarskjöld (1905-1961), zijn mystieke denkers uit de vorige eeuw; ze staan relatief dichtbij ons en dichtbij onze moderne tijd.

Centrale vragen bij de kennismaking met deze mystieke denkers zijn: wie is deze mysticus; hoe zag zijn/haar leven eruit; welke zijn de belangrijkste mystieke

Licht uit

Dit wordt mijn laatste stukje (nr. 63); het doet de deur dicht en het licht uit. Dat licht herinnert mij eraan dat ik ooit samen met Jan Roes in Duitsland in de sacristie van een kerk was. Ons viel daar een schakelaar op met het bordje eronder: 'Ewiges Licht'. In die sacristie kon je dus de eeuwigheid aan- en uitzetten! Daar waren wij het niet mee eens. Op de terugweg naar Nijmegen hebben we in de auto nog lang, breed en diepgaand over dit onderwerp gesproken. Alleen al kerkrechtelijk gezien konden wij niet met dit Duitse Ewige Licht instemmen. De Godslamp moest in de kerk dag en nacht branden bij het H. Sacrament des Altaars, maar nergens stond dat dat op elektriciteit mocht: 'Zij moet worden onderhouden met olijfolie (voor andere oliën is bisschoppelijk verlof nodig) ofwel bijenwas' (Kerkelijk Wetboek, canon 1271). Maar onze bezwaren waren vooral ook van theologische en filosofische aard. Eeuwig is eeuwig. Aan dit soort absolute zekerheden moet je niet met schakelaars gaan zitten morrelen. Als wij straks de eeuwige zaligheid beërfd zouden hebben, zouden we het ook niet leuk vinden wanneer iemand met een knop ons eeuwig licht (lux aeterna) aan en uit zou gaan zetten. Natuurlijk, alles is relatief, maar relativiteit is ook maar betrekkelijk, wat dus weer in de richting van absolute eeuwigheid wijst! Of niet? Kortom, de tijd vloog om in die auto. Eind maart word ik 65. Omdat ik niet eeuwig met deze stukjes kan doorgaan en omdat dit een geschikt moment is, heb ik besloten mijn kaarsje te doven. Maar er komt een opvolger. Ik dank u voor uw aandacht en wens u van harte alle goeds.

< g

teksten; wat is kenmerkend voor het denken van deze mysticus; wat kan dit mystiek denken betekenen voor de mens in de 21ste eeuw?

Er worden inleidingen gegeven en er worden ook enkele mystieke teksten van deze uitzonderlijke mensen gelezen en besproken. Het programma van de leergang is als volgt:

13 mei: Hildegard van Bingen,

docent prof.dr. Etty Mulder (RU, Letteren);

20 mei: Alijt Bake, docenten dr. Rudolf van Dijk (TBI), dr. Grietje Dresen (RU, Theologie);

10 juni: Dag Hammarskjöld, docent dr. Jos Huls (TBI);

17 juni: Etty Hillesum, docent dr. Ria van den Brandt (Heyendaal Instituut);

24 juni: Simone Weil, docenten dr. Hein Blommestijn (TBI),

prof.dr. Wil Derkse (Soeterbeeck Programma).

De kosten van de leergang zijn € 295,- voor alle dagen, inclusief syllabus, consumpties en lunches; voor medewerkers en alumniashouders van de Radboud Universiteit Nijmegen € 225,- en voor studenten van de Radboud Universiteit Nijmegen € 150,-. Inschrijving is mogelijk

via de website van het Soeterbeeck Programma: www.ru.nl/soeterbeeckprogramma of via e-mail: info@soeterbeeck.ru.nl.

Jan van den Hoogen, Wil Derkse
Soeterbeeck Programma
Prof. dr. W.F.C.M. Derkse is hoogleraar-directeur van het Soeterbeeck Programma en drs. J.P.M. van den Hoogen is hoofd van het Studiecentrum Soeterbeeck in Ravenstein.

Een gebedshuis voor alle volken

Katholieke allochtone kerkgemeenschappen in Nederland

Het Nijmeegs Instituut voor Missiologie (NIM) heeft de resultaten van zijn onderzoeksproject over allochtone kerkgemeenschappen van katholieken in Nederland uitgebracht onder de titel *Een gebedshuis voor alle volken. Kerkopbouw en kadervorming in rooms-katholieke allochtonen-gemeenschappen*. Dit boek geeft de resultaten weer van een onderzoek naar rooms-katholieke allochtone kerkgemeenschappen in Nederland. Het is de weerslag van de jarenlange betrokkenheid van het NIM bij deze kerkgemeenschappen, en van diverse onderzoeksprojecten die vanaf 1999 zijn verricht of begeleid.

MULTICULTURELE SAMENLEVING

De bovengenoemde publicatie komt op een belangrijk moment, omdat er juist nu meer kennis nodig is over de multiculturele samenleving. Ze komt bovendien op een moment dat de bisschoppen hebben besloten dat er meer samenwerking en zelfs fusies moeten komen tussen autochtone en allochtone rooms-katholieke parochies. Het doel van *Een gebedshuis voor alle volken* is inzicht te bieden in de actuele situatie en in de toekomstverwachtingen van de allochtone kerkgemeenschappen met betrekking tot pastorale begeleiding en met

betrekking tot de mogelijkheden van een pastorale opleiding voor katholieke migranten.

Het boek doet verslag van: a) de geschiedenis van deze kerkgemeenschappen; in dat kader wordt ingegaan op vragen zoals: wanneer zijn ze opgericht en waarom kwamen de leden toen naar Nederland?; b) de actuele situatie; in dat kader worden de volgende vragen behandeld: welke redenen hebben de nieuwe leden nu om naar Nederland te komen en hoe zijn deze kerkgemeenschappen samengesteld? (nationaliteiten, talen die daarbinnen worden gesproken, generaties, aantallen, percentage man/vrouw, enzovoort); c) de motivatie voor deelname aan de kerkgemeenschap; d) de activiteiten die er plaatsvinden (liturgie, vrijwilligers, werkgroepen, enzovoort); e) bestuursvormen; f) behoeften met betrekking tot pastores; in dat kader wordt ingegaan op de vraag naar de bereidheid van leden van de kerkgemeenschap om een opleiding of toerustingscursus te volgen voor leidinggevende functies binnen de kerkgemeenschap.

ACTIEF BETROKKEN

In het eerste hoofdstuk worden de resultaten van onderzoek onder vijftig allochtone kerkgemeenschappen weergegeven. Zo is te lezen dat deze allochtone

kerkgemeenschappen worden bezocht door 10.000 'regelmatige' kerkgangers – naar schatting 5000 bezoekers per weekend. De omvang van deze kerkgemeenschappen varieert van vrij klein (twintig leden) tot groot, zoals de Engels sprekende parochie van Amsterdam, de Kaapverdiaanse (Portugees sprekende) parochie en de Poolse parochie te Rotterdam die per weekend respectievelijk 1300, 850 en 700 bezoekers trekken. Daarnaast bereiken de allochtone kerkgemeenschappen in totaal ongeveer 37.000 migranten door verschillende vormen van dienstverlening, zoals diaconie, een open huis, of een parochie- of informatieblad.

Andere belangrijke gegevens uit het onderzoek betreffen de motivatie voor deelname aan de kerkgemeenschappen. Voor 85% van de leden is het ontmoeten van mensen met dezelfde achtergrond en het beleven van het geloof in de eigen taal een belangrijk motief om te participeren in een kerkgemeenschap. Voor 55% van de leden is het bewaren van de eigen culturele identiteit eveneens een belangrijk motief voor deelname. Voor 24% van de leden is het zoeken en bieden van hulp een reden om de kerkgemeenschap te bezoeken.

Aan de hand van deze en andere informatie uit het eerste hoofdstuk wordt geconcludeerd dat de leden van de allochtone kerkgemeenschap over het algemeen actief betrokken zijn bij hun kerk. Daarbij is het belangrijk om erop te wijzen dat de leden vaak heel ver weg wonen van de plaats waar de kerkgemeenschap is gevestigd. Het gaat hier – anders dan bij territoriale parochies – om kerkgemeenschappen die leden hebben uit de hele regio of uit meerdere regio's of zelfs uit alle bisdommen. Voorbeelden daarvan zijn de Engelstalige Afrikanen in Den Haag en de Kroatische Katholieke Missie in Rotterdam.

UITDAGING

De hoofdstukken 2-5 geven informatie over de vijftig afzonderlijke kerkgemeenschappen, die zijn ingedeeld naar vier regio's: Amsterdam en omgeving, Den Haag en omgeving, Rotterdam

en omgeving en de rest van Nederland. Het zesde en laatste hoofdstuk, 'Interculturaliteit in de Nederlandse kerk en theologie', biedt een reflectie op de actuele situatie en op de toekomstverwachtingen van de vijftig kerkgemeenschappen. Ook wordt hier zichtbaar dat het christendom in Nederland multicultureel geworden is, waarbij wordt opgemerkt: 'Zowel in de katholieke kerk als in de theologie ontbreekt het aan een solide perspectief dat rekening houdt met de culturele diversiteit van het christendom. Er is dus nog onvoldoende rekening gehouden met de Godsbeelden, religieuze tradities, culturele oriëntaties, kerkvorming, pastorale behoeften, bijdragen etc. van de allochtonen.' Hier wordt dus een oriëntatie geboden op de pastorale perspectieven en op theorieën die het belang van de allochtone katholieken voor de katholieke kerk en theologie onderbouwen. Dit slothoofdstuk bestaat uit drie delen. Het eerste deel behandelt de uitdaging van de migratie voor het beleid betreffende de vorming van theologen, pastores en kader uit minderheidsgroepen. Daarbij wordt onder meer ingegaan op de problemen die allochtone theologiestudenten ondervinden tijdens hun studie. Verschillende suggesties worden aangedragen om problemen,

zoals het vinden van deelnemers voor toerustingscursussen of theologieopleidingen, het hoofd te bieden: 'De kerkelijke beroepen kunnen meer bekend gemaakt worden of gepromoot worden binnen de allochtone kerkgemeenschappen', 'organisatie van de opleidingen vanuit de mogelijkheden van de leden van allochtone kerkgemeenschappen' en 'de ontwikkeling van een Nederlandse theologie van de migratie'. Dit onderdeel wordt afgerond met een inventarisatie van het aanbod van kerkelijke instellingen, instituten, hogescholen en universiteiten die een theologieopleiding of kadervorming kunnen bieden voor leden van allochtonenkerkgemeenschappen.

INTERCULTUREEL PERSPECTIEF

In het tweede deel van het slothoofdstuk wordt de pastorale uitdaging van katholieken met een eigen culturele oriëntatie besproken aan de hand van de kerkopbouw, liturgie, diaconie en pastorale gespreksvoering. Al deze thema's worden bestudeerd vanuit een *intercultureel* perspectief, uitgaande van respect voor de verschillen waar het gaat om culturele of religieuze oriëntatie en waar het gaat om de poging deze verschillen te articuleren in een

'inter', een ontmoetingsdialog met oprechte belangstelling voor elkaar. Belangrijk is bovendien dat mensen of groepen niet worden gereduceerd tot het beeld dat we van een cultuur of etniciteit hebben.

In het derde deel wordt ingegaan op de gevolgen van de multiculturalisatie van het katholicisme in Nederland voor de theologie. Migrantentheologie – een nieuw theologisch perspectief met een expliciete gesprekspartner en identiteit – behandelt thema's rondom de migranten, het fenomeen van de migratie en de behoefte aan meer relaties in de multiculturele samenleving. Aan de basis van deze diversiteit aan thema's staat de spiritualiteit van de ontmoeting met God in de multiculturaliteit en multireligiositeit. Tot de doelen van de migrantentheologie hoort het bieden van steun in de strijd voor gerechtigheid en waardigheid van migranten en het leveren van een concrete bijdrage aan een interculturele transformatie van de samenleving, met aandacht voor de relaties tussen mensen en groepen, ongeacht hun religieuze of culturele oriëntatie.

CONCLUSIE

Een gebedshuis voor alle volken is het verslag van het eerste omvangrijke onderzoek onder

allochtone kerkgemeenschappen van katholieken in Nederland. In kwantitatief opzicht kan uit de gegevens worden geconcludeerd dat de samenstelling van de groep rooms-katholieken in Nederland sterk verandert en dat door de migratie het aantal katholieken in de Randstad toeneemt. De toenemende multiculturalisatie van het christendom betekent in kwalitatief opzicht dat er veranderingen nodig zijn: een herformulering van inzichten over het pastoraat en over de theologie in Nederland. Tot slot biedt het boek uitgangspunten voor een nieuw beleid ter bevordering van het succes van allochtone theologiestudenten en van kadervorming van vrijwilligers.

J. Castillo Guerra, F. Wijsen en M. Steggerda, *Een gebedshuis voor alle volken. Kerkopbouw en kadervorming in rooms-katholieke allochtonengemeenschappen*. Zoetermeer, Uitgeverij Boekencentrum, 2005; 256 blz., ISBN 90 239 1993 9. (Te bestellen bij het NIM; prijs: ca. € 15,- excl. verzendkosten.)

Jorge Castillo Guerra

NIM

Dr. J. Castillo Guerra is stafmedewerker van het Nijmeegs Instituut voor Missiologie en universitair docent missiewetenschappen.

Honderd jaar Radboudstichting

Eén universiteit en tien bijzondere leerstoelen

Op 12 november 2005 werd in de Doelen in Rotterdam het eeuwfeest gevierd van de Radboudstichting. Op verzoek van deze stichting schreef Lodewijk Winkeler, hoofd van het KDC, een geschiedenis van de bijzondere leerstoelen die zij aan alle openbare universiteiten heeft gevestigd. Daarnaast schreef Hub Laeven, vice-decaan van de Faculteit der Letteren en beleidsdirecteur van het KDC, op ver-

zoek van het College van Bestuur van de Radboud Universiteit een geschiedenis van de verschillende stichtingen die er rond universiteit en Radboudstichting hebben bestaan en nog bestaan: uiteraard de Radboudstichting zelf, de Stichting Katholieke Universiteit en het Hoger Onderwijs Fonds. Bij het schrijven hebben beide auteurs nauw samengewerkt en het lag dan ook voor de hand om beide stu-

dies in één boek te publiceren. Hieronder geeft Lodewijk Winkeler een impressie van de inhoud.

BIJZONDER HOGER ONDERWIJS

Op 31 juli 1905 werd ten overstaan van de Utrechtse notaris jonkheer W.E. Bosch van Oud-Amelisweerd de stichtingsakte gepasseerd van de Sint Radboud-

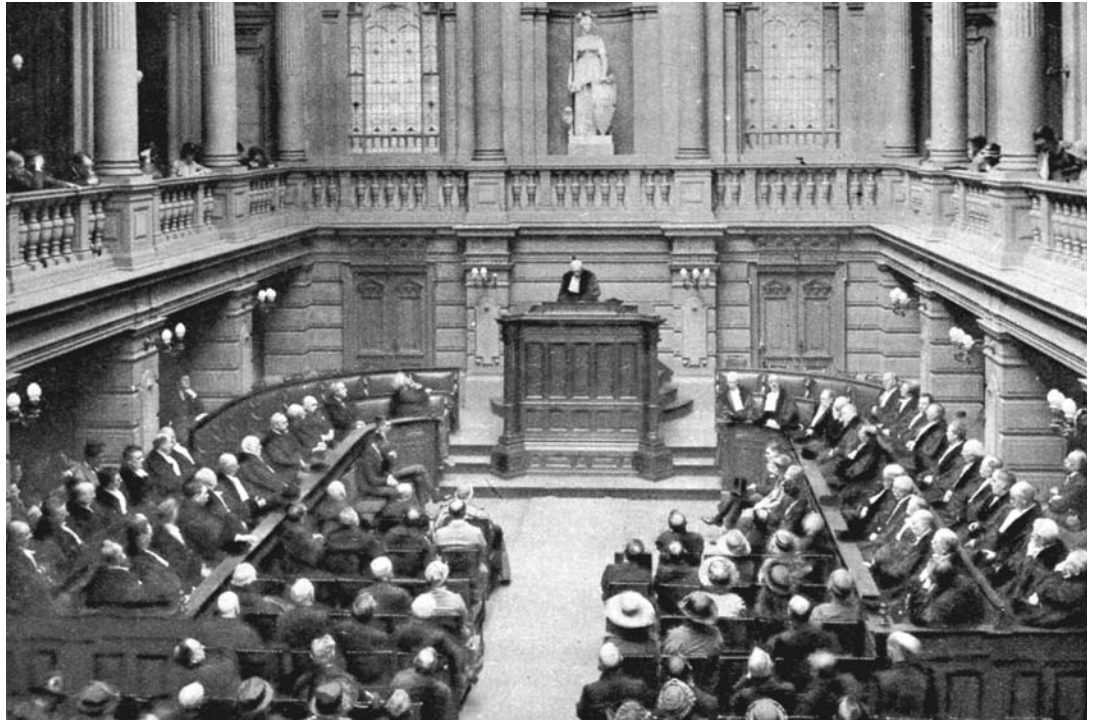
Wervingsfolder 1933.
(foto KDC/CLIB)

stichting. Doel van de stichting, waarover de gezamenlijke bisschoppen van Nederland als vaste bestuursleden volledige zeggenschap hadden, was 'het Katholiek bijzonder Hooger Onderwijs in Nederland te bevorderen en uit te breiden en daartoe meer in het bijzonder: A. voor te bereiden en zodra de omstandigheden en middelen dit zullen toelaten, te vestigen en te stichten eene bijzondere Nederlandsche Katholieke Universiteit; B. voor zoover de rijkswetten of gemeentelijke verordeningen dit zullen toelaten en zolang het doel sub A. nog niet is bereikt, bijzondere leerstoelen te vestigen aan de Nederlandsche Rijks Universiteiten en de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam'.

Achter deze dubbele doelstelling ging een fikse discussie schuil over de vraag of er eigenlijk wel een katholieke universiteit moest komen. In kringen van de Vereniging tot het Bevorderen van de Beoefening der Wetenschap onder de Katholieken in Nederland – die in 2004 als Thijmgenootschap haar eeuwfeest vierde – was men de mening toegedaan dat je jonge intellectuelen niet moest afschermen van een wereld waarin zij na hun afstuderen een vooraanstaande plaats zouden innemen. De Onuitsprekelijke, zoals de vereniging ook wel werd genoemd, had zich dan ook voorgenomen bijzondere leerstoelen op te richten aan openbare universiteiten. Een lekeninitiatief buiten het Hoogwaardig Episcopaat om, en dan nog wel op een belangrijk terrein als het onderwijs – we zitten midden in de Schoolstrijd – konden de bisschoppen natuurlijk niet laten passeren. Dus moesten er én een universiteit én bijzondere Radboudleerstoelen komen.

AMSTERDAM EN UTRECHT

Toen in 1923 na veel aarzelingen in Nijmegen een Katholieke Universiteit werd opgericht, beheerde de Sint Radboudstichting twee leerstoelen, allebei in Utrecht: sinds 1910 een leerstoel thomistische wijsbegeerte, bezet

Ambtsaanvaarding van R.R. Welschen o.p. in Amsterdam. (Katholieke Illustratie, 16 mei 1923, foto KDC/KLIB)

door J.Th. Beysens, en sinds 1912 een leerstoel taalkunde voor J.C.F.H. Schrijnen. Schrijnen werd in 1923 de eerste rector magnificus van de Katholieke Universiteit. Zijn Utrechtse leerstoel, waarvan nooit iemand heeft begrepen wat er (levensbeschouwelijk) bijzonder aan was, bleef onbezet en werd in 1950 opgeheven. Er was overigens ook een leerstoel thomistische wijsbegeerte aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam, maar die hadden de bisschoppen al in 1894 gevestigd. Het was dan ook geen bijzondere (Radboud)leerstoel, maar een kerkelijke, aan de Theologische Faculteit. In de loop der jaren gingen bisschoppen en Radboudstichting deze leerstoel in feite als een Radboudleerstoel beschouwen, zodat het de Radboudstichting was die er in 1994 het honderdjarig bestaan van herdacht. De Amsterdamse leerstoel heeft als enige een vrijwel onafgebroken traditie gekend van bestudering van de wijsbegeerte van Thomas van Aquino, vanaf de eerste bekleeder, de dominicaan J.V. de Groot, via R.R. Welschen o.p., B.A.M. Barendse o.p. en Th. van Veldhoven tot de huidige bezetter Rudi te Velde.

NAOORLOGS ENTHOUSIASME

Als we de statuten moeten geloven was de oprichting van de Katholieke Universiteit in 1923 aanleiding voor de Sint Radboudstichting om met het leerstoelenwerk te stoppen. Dat bleek niet het geval, want in datzelfde jaar werd Welschen benoemd tot opvolger van De Groot in Amsterdam. Twee jaar later kreeg hij de nieuw opgerichte leerstoel aan de Leidse universiteit er nog bij.

Na de Tweede Wereldoorlog werden er zelfs plannen gesmeed voor nog meer leerstoelen. Onder

invloed van de kort na de oorlog levende overtuiging dat er een nieuwe samenleving moest worden opgebouwd, vroegen katholieke studentenverenigingen in Delft en Rotterdam vol enthousiasme om een hoogleraar thomistische wijsbegeerte, en de Utrechtse en de Amsterdamse studenten wilden zelfs een tweede, om van daaruit een soort *studium generale catholicum* op te bouwen. De Sint Radboudstichting had in deze zelfde jaren haar handen echter vol aan de uitbreiding van 'Nijmegen' met een Medische Faculteit en was dus nog zuiniger dan ze altijd al was geweest. Niettemin kwamen er leerstoelen in Delft (F.Ph.A. Tellegen) en een tweede, theologische, in Utrecht (H.J.H.M. Fortmann).

SCHEIDING DER WEGEN

Rond 1960 was de Katholieke Universiteit zo groot geworden dat zij de Sint Radboudstichting boven het hoofd was gegroeid. In 1961 kreeg de stichting nieuwe statuten en onderging zij een

Oratie van Rudi te Velde, begin 1999. (foto Radboudstichting)

Mr. J.M. Hageman, van 1956 tot 1965 secretaris van de Radboudstichting. (foto KDC/KLIB)

universiteit in Maastricht. Voor de fondswerving kwam er een Hoger Onderwijs Fonds. De grootse plannen liepen op niets uit. Kort daarop begon de rijksoverheid met een financiering van 100 procent van zowel Nijmegen als Tilburg, en daarmee verviel de noodzaak van samenwerking. Dat kwam goed uit, want tussen de beide instellingen had het nooit zo geboterd.

RADBOUDSTICHTING NIEUWE STIJL

Restte een min of meer leeggelopen Radboudstichting. Wat overbleef waren de bijzondere leerstoelen en heel weinig geld. De Radboudstichting raakte in een crisis, waar zij pas in de tweede helft van de jaren zeventig overheen kwam. Toen werd besloten serieus werk te gaan maken van

de leerstoelen. Onder leiding van directeur Paul van den Biggelaar en de Nijmeegse hoogleraar Jan Nuchelmans werden in de daarop volgende jaren alle vacante leerstoelen bezet en nieuwe leerstoelen voorbereid en opgericht. Momenteel heeft de Radboudstichting niet alleen leerstoelen aan de 'oude' universiteiten Amsterdam (Te Velde), Utrecht (Frans Maas) en Leiden (Edith Brugmans), maar ook in Delft (Pieter Anton van Gennip), Wageningen (Bert Blans), Rotterdam (Donald Loose), Maastricht (Ruud ter Meulen), Twente (René Munnik), Eindhoven (Palmyre Oomen) en Groningen (vacant). In de afgelopen jaren heeft 'Radboud' bovendien een postacademisch *scholars*-programma opgezet en heeft zij cursussen ontwikkeld voor de Open Universiteit en voor het hoger beroeps onderwijs.

In 1998, bij gelegenheid van het vijfenzeventigjarig bestaan van de Radboud Universiteit – toen nog Katholieke Universiteit Nij-

megen geheten –, schreven Jan Brabers en O. Schreuder een tweedelige geschiedenis van de universiteit. Wat daarachter schuilging: de geschiedenis van de Sint Radboudstichting en van de Stichting Katholieke Universiteit – en wat er daarnaast nog werd gedaan aan de vorming van katholieke academici-in-de-dop: de bijzondere leerstoelen aan openbare universiteiten, kon in die geschiedenis natuurlijk niet aan de orde komen. In het recent verschenen boek over de Radboudstichting is dat wel gebeurd, en daarmee is de weergave van het katholiek academisch streven dat door die stichting vorm werd gegeven, nu voltooid.

Hub. Laeven en Lodewijk Winkeler, *Radboudstichting 1905-2005*. Valkhof Pers, 2005; 303 blz.; ISBN 90 5625 202 x, € 25,-.

Lodewijk Winkeler

KDC

Dr. L.G.M. Winkeler is hoofd van het Katholiek Documentatie Centrum.

'Allerkatholiekst Polen'

Reisimpressies uit Lublin

Polonia catholicissima, zo luidt een historische aanduiding van Polen. Dat dit geen leeg epitheton is heeft Wil van den Bercken kunnen ervaren tijdens een verblijf van een week in de Poolse stad Lublin. Hieronder geeft hij een reisimpressie.

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT

In Lublin bevindt zich een katholieke universiteit, waarmee de Nijmeegse Radboud Universiteit uitwisselingscontacten heeft. De Katholieke Universiteit van Lublin (KUL) is een bloeiende universiteit van zo'n 20.000 studenten, van wie er 800 aan de Theologische Faculteit studeren. De universiteit draagt niet alleen met overtuiging het adjectief

'katholiek', waardoor ze onder het communisme een unieke positie innam in heel Oost-Europa, maar ze heeft onlangs ook 'Jan Pawel II' aan haar naam toegevoegd. Zij maakte met andere woorden een ontwikkeling door die tegenovergesteld is aan die van de Nijmeegse universiteit. Daar is niet alleen kort geleden de aanduiding 'katholiek' geschrapt, maar wordt de Theologische Faculteit ook omgevormd tot een algemene Faculteit der Religiewetenschappen, en dan nog halen wij bij lange niet het aantal studenten van de KUL. Er waren meer verschillen met Nijmegen. Op de campus was een studentenkerk die druk werd bezocht, ook door studenten, voor de eucharistievieringen en

Standbeeld van paus Johannes Paulus II met een knielende kardinaal Wyszyński, op het universiteitsplein in Lublin. (foto KDC/KLIB)

voor aanbidding van het Sacrament. Toevallig was er tijdens mijn verblijf een tweedaagse 'uitstalling van het Sacrament' en ik was onder de indruk van de constante aanwezigheid van vele tientallen bezoekers in de kerk: jongemannen en hippe meiden knielden minutenlang op de stenen grond voor gebed. In de universiteitsruimten hingen overal kruisen: in de hal, in collegezalen, docentenkamers, bibliotheek, kantine, keuken, portierscabine, garderobe, de boekwinkel. Ook hingen er veel foto's van Johannes Paulus II en waren er een bas-reliëf, een buste en een groot standbeeld in de tuin. In die week werd in de hal een speciale boekverkoop gehouden van katholieke Poolse uitgeverijen. Onder de 29 stands waren er van de congregaties van de Priesters van het Goddelijk Woord, Missionarissen van het Bloed van Christus, Priesters van het H. Hart van Jezus, Marianisten van de Onbevleete Ontvangenis (МІС) en Ongeschoeide Karmelieten. Het was er druk en gezellig, zoals de hele sfeer op de universiteit. Ik ben gastvrij ontvangen en men heeft mijn soms afwijkende mening in een open gesprek aangehoord. Daar is het ook een uitwisseling voor.

ROEPINGEN

Onder de docenten waren veel priesters maar de studenten zijn niet alleen priesterkandidaten of leden van zustercongregaties. Priesters worden opgeleid in de diocesane seminaries en in de studiehuzen van congregaties en ordes. In heel Polen begonnen in 2005 1200 eerstejaars priesterkandidaten aan hun seminarie-studie en in totaal zijn er ongeveer 5000 seminaristen. Er is absoluut geen tekort aan roeping. In Lublin alleen al zijn kloosters van de dominicanen, kapucijnen, conventuelen, karmelieten, jezuïeten en kleinere gemeenschappen van redemptoristen, salvatorianen, oblaten van de Onbevleete Ontvangenis van Maria (ОМІ), marianisten, salesianen, paulijnen, bernardijnen,

priesters van het Goddelijk Woord, pallotijnen en Witte Paters. Daarnaast zijn er vele zustercongregaties met soms nog curieuzere namen gevestigd. Mijn gastheren hadden zelf enige moeite met het inventariseren. Op mijn vraag of deze riante situatie zo zal blijven, antwoordde men dat er weliswaar een bepaalde vorm van secularisatie zal komen maar dat die zeker niet de omvang zal aannemen van Nederland. En dat denk ik ook.

KERKEN

Buiten de universiteit heb ik tientallen kerken bezocht, in Lublin maar ook in Warschau en in het mooie Krakow. In het kleine oude centrum van Lublin staan zes kerken dicht bij elkaar: een kathedraal en kloosterparochiekerken van dominicanen, kapucijnen, karmelieten en jezuïeten, en nog een gewone parochiekerk. Ook de uitgestrekte nieuwbouwwijken hebben alle hun eigen kerk. In de kathedraal worden dagelijks zeven missen opgedragen en op zondag acht. Daarnaast is er om half zeven 's avonds lof en 's avonds laat rozenkransgebed. Ook in de andere kerken zijn frequente kerkdiensten. Voor en tijdens de diensten werd altijd wel in enkele van de vele biechtstoelen gebiecht en na de mis bleven veel mensen nabidden voor een van de vele Mariabeelden in de kerk. Hoewel ik als geprotestantiseerde katholiek en nuchtere Hollander mij verwonderde over zoveel devotie, was ik tegelijk geraakt door de authenticiteit ervan. De kerken in de stadscentra zijn alle in weelderige barokstijl ingericht: veel vergulde altaren, exuberant versierde kapellen, talloze Christusbeelden en schilderijen, waaronder steevast de visionaire Jezusafbeelding van de recentelijk heilig verklaarde Faustina Kowalska, nog talrijkere Mariaafbeeldingen – van de nationale icoon van Czestochowa tot de Fatima- en Lourdes-Maria's – en door de hele kerk verspreid grote crucifixen met corpus. Het is een

De campus van de Katholieke Universiteit van Lublin. (foto КДС/КЛІВ)

lust voor het oog en ik geniet ervan, al gaat het regelrecht in tegen mijn opvatting van het bijbelse christendom. Ik verbaasde mij vooral over de religieuze folklore en de devotie frivoliteiten in de dominicanerkerk, die in het geheel niet strookten met het intellectuele imago dat deze orde in Nederland heeft.

PATRIOTTISME

Een bijzonder aspect van het Poolse katholicisme is de verbinding met het patriottisme. Dit is historisch verklaarbaar vanuit de lange strijd tegen de Russische politieke en religieuze vijand, vanuit de strijd tegen het communisme alsook vanuit een gepaste trots op de Poolse paus. Maar het deformeert het christendom ook tot nationale ideologie. Maria als koningin van Polen vormt in haar vele lokale gedaantes een unieke 'litanie Polska'. In mijn voordracht over de Russische kerk kritiseerde ik het religi-

euze nationalisme van de Russische orthodoxie maar constateerde ik tegelijk een grote overeenkomst met het Poolse katholicisme. Aan de hand van afbeeldingen liet ik zien dat Maria behalve 'krolowa Polska' (koningin van Polen) ook 'tsaritsa Rosii' (tsarin van Rusland) is. Al met al een boeiende confrontatie met een kleurrijke kerk, die je duidelijk maakt dat Nederland niet de internationale norm is voor het katholicisme.

Wil van den Bercken

IVOC

Prof.dr. W. van den Bercken is medewerker van het Instituut voor Oosters Christendom en bijzonder hoogleraar Christendom in Rusland en Oekraïne.

Katholiek anno 2005

Religiositeit en identiteit van Nederlanders met een katholieke achtergrond

Er zijn in ons land circa 4,6 miljoen katholieken, dat wil zeggen personen die katholiek gedoopt zijn. Het is bekend dat de kerkelijke participatie onder hen al jaren daalt. De groep katholieken zonder sterke kerkelijke binding wordt daarmee steeds groter. Minder bekend is hoe de katholieke gedoopten staan tegenover hun katholieke roots, tegenover geloof en kerk.

Het KASKI heeft in opdracht van de KRO/RKK de religiositeit en identiteit van Nederlanders met een katholieke achtergrond onderzocht. Een van de opmerkelijkste resultaten uit het onderzoek was dat het – naast de oudere katholieken (60 jaar en ouder) – vooral jonge katholieken van onder de 30 jaar zijn die trots zijn op hun katholieke identiteit.

ENQUÊTE

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een telefonische enquête onder bijna 400 katholiek gedoopte Nederlanders. Op basis van CBS-gegevens is enigszins 'bijgewogen' op leeftijd en opleidingsniveau, zodat de gegevens een representatief beeld geven. In het onderzoek stonden de volgende vragen centraal:

- Hoeveel Nederlanders die van huis uit katholiek zijn, voelen zich nog verbonden met geloof en kerk, en op welke wijze?
- Hoe beleven gelovige en niet-gelovige katholieken hun katholieke identiteit?

RELIGIOSITEIT VAN KATHOLIEKEN

Van de katholieken in Nederland beschouwt 57% zichzelf als gelovig katholiek: 28% geeft aan zich beslist gelovig katholiek te voelen en 29% enigszins. 43% beschouwt zichzelf als niet-gelovig katholiek: 22% voelt zichzelf 'eigenlijk niet' gelovig katholiek en 21% vindt zichzelf beslist niet gelovig.

Zoals de onderstaande figuur 1 aangeeft beschouwen de katholieken van 60 jaar en ouder zichzelf het vaakst als gelovig, namelijk 81% van deze groep.

De 4,6 miljoen katholieken houden zich bezig met verschillende religieuze activiteiten. Zo bezoekt tweederde van hen op vakantie kerken en zes van de tien katholieken bidden wel eens. Bijna evenveel katholieken gaan met Kerstmis naar de kerk en geven een financiële bijdrage aan de parochie (55%). Bijna een kwart heeft thuis een altaartje met heiligenbeelden of met kaarsen. Het percentage katholieken dat minimaal één keer per maand een kerkelijke viering bezoekt is, volgens ander KASKI-onderzoek, 13%.

De groep 60-plussers blijkt er wat religieuze activiteiten betreft duidelijk in positieve zin uit te springen. Zowel bidden en kergang met Kerstmis als het geven van geld aan de parochie wordt door 70 tot 80% van deze oudere katholieken gerapporteerd, tegen

ongeveer de helft van de katholieken onder de 60 jaar.

Ook onder de niet-gelovige katholieken zijn er religieuze activiteiten. Ongeveer tweevijfde van de katholieken die zich 'eigenlijk niet' als gelovig katholiek beschouwen, bidt wel eens, bezoekt met Kerstmis een kerkelijke viering en geeft geld aan de parochie. Zelfs onder de katholieken die aangeven beslist niet gelovig te zijn, is er nog een groep (10-20%) die dit doet. Met name het bezoeken van kerken tijdens de vakantie blijft bepaald niet beperkt tot gelovige katholieken; ook de helft van de overtuigd niet-gelovigen doet dit.

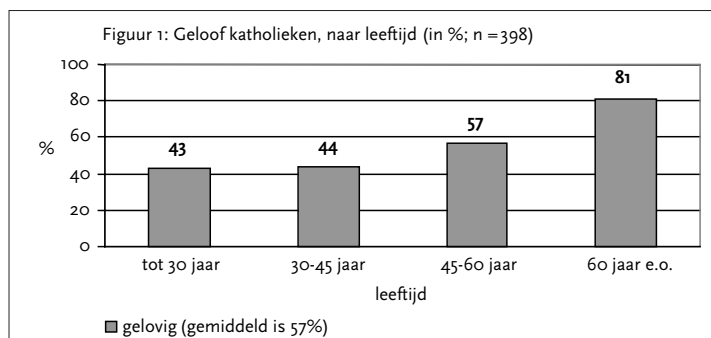
IDENTITEIT GELOVIGE KATHOLIEKEN

Driekwart van de gelovige katholieken is er trots op katholiek te zijn. Dit stemt overeen met de lage percentages gelovige katholieken die aangeven zich soms te schamen voor hun katholieke geloof (12%) en in contact met niet-gelovigen liever niet te praten over hun geloof (21%). Van de gelovige katholieken geeft 70% aan dat het geloof veel voor hen betekent. De helft voelt zich verbonden met de parochie en een even groot deel met katholieke organisaties zoals bijvoorbeeld de KRO. Eveneens de helft heeft moeite met het onderwoor-

den brengen van hun geloof. Iets minder dan eenderde voelt zich verbonden met de paus. Een vijfde is door de grote belangstelling voor de begrafenis van de paus gesterkt in het geloof (zie tabel 1).

Maakt men onderscheid naar de leeftijd van de gelovige katholieken, dan blijken vooral de jongeren (onder de 30 jaar) en de ouderen (60 jaar en ouder) trots te zijn op hun katholieke identiteit (meer dan 80%). Van de leeftijdscategorieën daartussenin is overigens ook een meerderheid trots. Een gevoel van verbondenheid met de parochie, met katholieke organisaties en met de paus komt vooral voor bij 60-plussers. Van de gelovige katholieken onder de 60 jaar voelt 'slechts' een kwart tot de helft zich verbonden met de parochie en met katholieke organisaties. De verbondenheid van de gelovige katholieken onder de 60 jaar met de paus is gering, vooral onder de leeftijdscategorie 30-45 jarigen (4%). De figuren 2 en 3 geven een overzicht van de verbondenheid van de gelovige katholieken met het katholicisme, naar leeftijd.

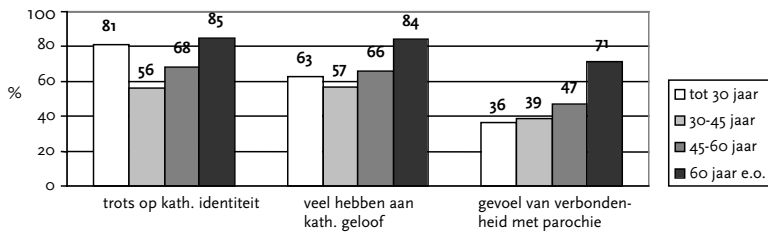
Gelovige katholieken die regelmatig naar de kerk gaan (minimaal één keer per maand), geven vaker aan trots te zijn op hun

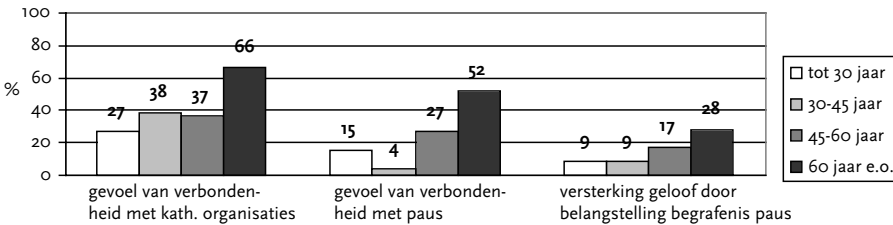
Tabel 1: Verbondenheid van de gelovige katholieken met het katholicisme (% mee eens; n = 215-226)

Stelling	%
Ik ben er trots op dat ik katholiek ben	74
Ik heb veel aan mijn katholieke geloof	70
Ik voel me verbonden met de parochie	53
Ik voel me verbonden met andere katholieke organisaties zoals de KRO of katholieke scholen	47
Ik voel me verbonden met de paus	30
De grote belangstelling voor de begrafenis van de paus heeft mij gesterkt in mijn geloof	19

Figuur 2: Verbondenheid van gelovige katholieken met katholicisme, naar leeftijd (in %; n = 215-227)

Figuur 3 (vervolg): Verbondenheid van gelovige katholieken met katholicisme, naar leeftijd (in %; n = 215-227)

katholieke identiteit en veel aan hun geloof te hebben dan gelovige katholieken die niet of maar af en toe naar de kerk gaan. De verschillen zijn nog sterker wanneer het gaat over de verbondenheid met de parochie en met katholieke organisaties. Ruim viervijfde van de kerkse katholieken voelt zich verbonden met de parochie, tweederde met katholieke organisaties en de helft met de paus. Bij de niet-kerkse katholieken voelt eenderde zich verbonden met de parochie, iets meer dan eenderde met katholieke organisaties en eenzesde met de paus.

Een opvallend resultaat is verder dat er geen verschillen zijn tussen kerkse en niet-kerkse katholieken wat betreft het onder woorden brengen van het geloof. Ook de helft van de kerkse katholieken heeft er problemen mee zijn geloof te verwoorden. Kennelijk helpt het bijwonen van vieringen hier niet zonder meer bij.

IDENTITEIT NIET-GELOVIGE KATHOLIEKEN

Slechts een klein deel van de niet-gelovige katholieken (18%) wil niets meer met het katholieke geloof te maken hebben. De rest (82%) staat dus niet afwijzend tegenover het katholieke geloof. Voor ongeveer eenderde van de niet-gelovige katholieken heeft het katholicisme nog echt een

betekenis in het leven. Het fungeert als een soort levensgevoel. Een even groot deel is nog trots op zijn katholieke afkomst. Bijna een kwart zou jonge kinderen het liefst naar een katholieke basisschool sturen.

Ongeveer tweederde benadrukt de problematische kanten van godsdienst en van geloof. Zij vinden dat godsdienst vooral verdeeldheid zaait tussen de mensen en ze vinden godsdienst ook niet belangrijk voor een menswaardige samenleving.

Het percentage niet-gelovige katholieken dat niets meer met het katholieke geloof te maken wil hebben, is zeer gering (5%) onder de jongeren (onder de 30 jaar) maar loopt op tot eenderde bij de ouderen (vanaf 60 jaar). Kennelijk zit in deze oudere groep nogal wat 'oud zeer'. De ouderen vinden in vergelijking met de andere leeftijdscategorieën wel vaker dat godsdienst belangrijk is voor een menswaardige samenleving.

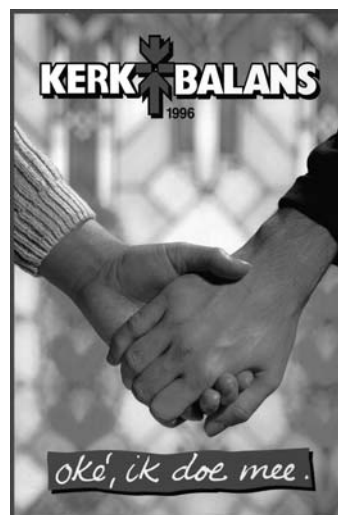
CONCLUSIE

Tot slot kunnen we een aantal conclusies trekken. We doen dat aan de hand van de twee vragen die in het onderzoek centraal stonden.

1. Hoeveel Nederlanders die van huis uit katholiek zijn, voelen zich nog verbonden met geloof en kerk, en op welke wijze?

Van de katholiek gedoopten noemt 57% zich meer of minder gelovig en 43% beschouwt zichzelf als eigenlijk niet of beslist niet gelovig. De groep gelovigen houdt de band met de kerk in stand, zij het veelal via een beperkte participatie. Religiositeit blijkt sterk leeftijdsgebonden; met name de groep van 60-plussers is sterk religieus. Toch is ook ongeveer de helft van de katholieken onder de 60 jaar 'religieus' actief, dat wil zeggen dat ze bid-

Zelfs van de niet-gelovige katholieken geeft 40% wel eens geld aan de parochie. De actie Kerkbalans, waarbij sinds 1973 vijf Nederlandse kerken ieder jaar een beroep doen op hun leden voor een financiële bijdrage, is dan ook niet voor niets de grootste financiële inzamelingsactie van Nederland. (foto KDC/KLIB)

den, op vakantie kerken bezoeken, met Kerstmis naar de kerk gaan en/of een financiële bijdrage geven. Regelmatige kerkgangers zijn het echter veel minder.

Niet-gelovig katholiek zijn betekent niet dat men dan ook niet religieus actief is. Ongeveer 40% van de groep die aangeeft 'eigenlijk niet gelovig' te zijn, bidt wel eens, bezoekt met Kerstmis de kerk en geeft geld aan de parochie. Het percentage van hen dat in vakanties kerken bezoekt, ligt zelfs op 60%. Deze resultaten laten zien dat religiositeit en spiritualiteit ruim gezien moeten worden en dat deze verschijnselen zich los van geloofsinhouden in bepaalde praktijken kunnen uiten.

2. Hoe beleven gelovige en niet-gelovige katholieken hun katholieke identiteit?

Gelovige katholieken zijn over het algemeen trots op hun geloof en het geloof betekent veel voor hen. De band met de lokale kerk is ook hecht, maar de band met de wereldkerk in de persoon van de paus is veel minder sterk. Ouderen en kerkgangers zijn over het algemeen trotser op hun geloof en meer verbonden met de kerk. Opvallend is dat de jongste groep gelovige katholieken zo trots is op zijn geloof en zo content ermee. De helft van de kerkse katholieken vindt het moeilijk om zijn geloof onder woorden te brengen. Kennelijk helpt het bijwonen van vieringen hier niet zonder meer bij. Ongeveer eenderde van de niet-gelovige katholieken heeft nog een katholiek levensgevoel. Voor hen heeft het katholiek-zijn zeker nog betekenis. Slechts een kleine groep van de niet-gelovige katholieken heeft definitief afstand genomen van het geloof. Hun aantal is onder de ouderen het grootst; blijkbaar zit er bij hen nogal wat 'oud zeer'.

Sander Harperink

KASKI

Drs. S. Harperink is als beleids- en organisatieadviseur werkzaam bij het KASKI.

Een foto gaat leven

Monnikenwerk. Dat doe ik sinds 1990. De thesaurus opschonen van het KDC. Nauwkeurig kijken naar namen van personen, instellingen, plaatsen en onderwerpen. Proberen ze thuis te brengen. Bij personen als het kan geboortejaar en sterfjaar.

En dan zomaar op een najaarsmiddag. In de collectie Katholiek Leven in Beeld (KLİB), afdeling Afbeelding Klein tref ik een foto van ene S.W.J.M.M. Berden. Kennelijk een priester, hij heeft een zwarte toog aan en een witte boord om. Geen geboortejaar. Geen sterfjaar. Ik typ de naam Berden SWJMM in op Google. Eén treffer.

De naam komt voor in een proefschrift van A.P.M. Cammaert, *Het verborgen front*, over georganiseerde illegaliteit in Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog. In hoofdstuk 11 over de illegale pers staat het relaas over de gebroeders Berden uit Amsterdam, ondergedoken in een klooster in het Limburgse Heel.

Sylvester – dienstplichtig sergeant en rechtenstudent – typte radiob berichten uit, zijn broer stencilde ze, en samen met anderen plakten ze de blaadjes overal aan. Bij de nadering der geallieerden, eind oktober 1944, bracht Sylvester Berden samen met de rector van het klooster Duitse stellingen en gevechtsposities in

kaart en seinde die over naar de geallieerden. De Britten bestookten de Duitse posities sindsdien met grote precisie. Onderzoek van Duitse kant wees echter uit dat er vanuit het klooster in Heel naar geallieerde posten bij het kanaal Wessem-Nederweert geseind moest zijn. Op 5 november arresteerden de

Duitsers de als pater verklede Sylvester Berden. Op de kamer van Berden troffen de Duitsers radio's, getypte nieuwsberichten en schetsen van Duitse gevechtsposities. Berden werd verhoord, zwaar mishandeld en op 7 november 1944 in Kessel-Eijk geëxecuteerd.

Te midden van de duizenden foto's van het KLİB een foto van 'de als pater verklede Sylvester Berden'. 'S.W.J.M.M. Berden' is de naam.

Oorlog en verzet in één beeld. Wat ver weg is en lang geleden, komt opeens heel dichtbij.

Gerard Verwoerd

KDC

Drs. G. Verwoerd CM is medewerker van het Katholiek Documentatie Centrum.

KLİB

De twee foto's die wij in de vorige aflevering van deze rubriek aan de lezer ter opheldering voorlegden hebben helaas geen reactie opgeleverd.

NIEUWE FOTO'S

Graag presenteren wij weer een aantal onbekende afbeeldingen. Foto 1 is door fotograaf M. van

1

den Boom uit Utrecht gemaakt, vermoedelijk in 1943. Het kerkgebouw op foto 3 zou in Den Haag moeten staan.

Weet u een antwoord op de vijf w-vragen (wie, wat, waar, wanneer, waarom), stuurt u dat dan naar:

KDC/KLİB

t.a.v. Ellen Brok

Postbus 9100

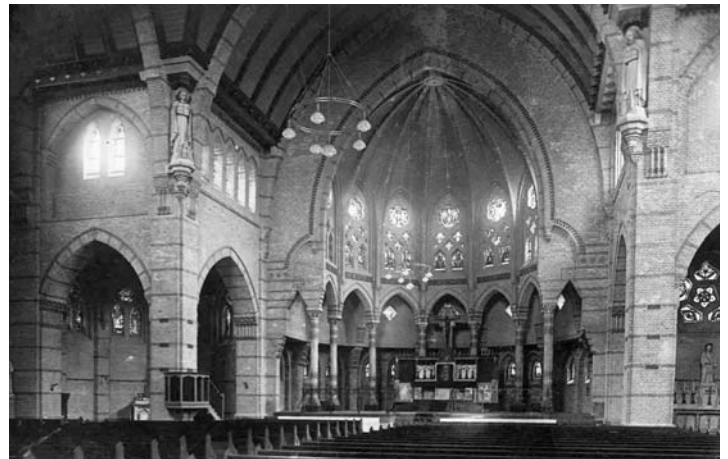
6500 HA Nijmegen

Tel. 024-361 2741

Fax 024-361 5944

E-mail E.Brok@kdc.ru.nl

2

3

Reset your brain!

De fascinatie voor hersenen, in film en debat

In april organiseert het Soeterbeeck Programma in Utrecht en Wageningen een film- en debatreeks *Reset your brain!*, met als ondertitel: 'De fascinatie voor hersenen, in film en debat'. Sprekers zijn o.a. Pieter Roelfsema, Douwe Draaisma, Anneke Smelik en Lex Cools. Nadere informatie over data e.d. kan worden ingewonnen bij het Soeterbeeck Programma; zie het adres op p. 11 van deze aflevering

en zie de informatie in *Plein-nieuws*, op p. 12.

Hersenenwetenschappers kunnen steeds beter zien en begrijpen wat zich afspeelt in het brein. Er ontstaan nieuwe mogelijkheden om het menselijk gedrag te beïnvloeden. Filmmakers raken geïnspireerd door deze nieuwe kennis. In hun films verbeelden zij de kansen én de gevaren die zij zien, nu het brein steeds meer

van zijn geheimen prijsgeeft. De vier films in de film- en debatreeks *Reset your brain!* verwijzen op verschillende manieren naar hersenonderzoek en naar manipulatie van het brein. Na de film debatteren hersenwetenschappers, filosofen, kunsttheoretici én deelnemers over het thema van de film.

GEDRAG

De film *Minority Report* (Steven Spielberg 2002) speelt in 2054 in Washington. De misdaad wordt er uitgebannen door de Pre-Crime Division van het ministerie van Justitie. De hersenen van drie Pre-Cogs, die in de toekomst kunnen kijken, zijn aangesloten op een computer, en zo weet de politie welke moorden gaan plaatsvinden. Snelle actie kan de moorden voorkomen. Maar wat gebeurt er als een agent van de afdeling Pre-Crime zelf als toekomstig moordenaar wordt aangewezen? Het debat zal over de volgende vragen gaan: De kennis over de hersenen is sterk toegenomen, maar kunnen we daardoor emoties van mensen waarnemen en hun gedrag beter voorspellen? En: als neurologische processen het gedrag bepalen, komen de menselijke verantwoordelijkheid en de vrije wil dan onder druk te staan?

GEHEUGEN

In de film *Eternal Sunshine of the Spotless Mind* (Michel Gondry 2004) staat de manipulatie van het geheugen centraal. Joel ontdekt dat zijn ex-vriendin Clementine alle herinneringen aan hem uit haar geheugen heeft laten wissen. Hij gaat naar de arts die dit procédé heeft ontwikkeld, en laat ook zijn geheugen opschoonen. Als zijn herinneringen aan Clementine beginnen te vervagen, krijgt hij spijt. Kan hij het proces nog stoppen? Het debat zal over de volgende vragen gaan: Hoe werkt ons geheugen? Hoe verdwijnen herinneringen, en is geheugenverlies te stoppen? Maakt hersenonderzoek het binnenkort mogelijk dat herinneringen te manipule-

ren zijn? En: wat laat de beeldtaal van de film zien over het thema van het geheugenverlies?

IDENTITEIT

In de film *Being John Malkovich* (Spike Jonze 1999) komen vragen over persoonlijke identiteit op een intrigerende manier naar voren. Een poppenspeler vindt in een kantoor een verborgen deur die toegang geeft tot het brein van de bekende acteur John Malkovich. Hij begint een handeltje door tegen betaling bezoekers binnen te laten die graag even een beroemdheid willen zijn. Vragen voor het debat: Hoe worden we wie we zijn? Welke processen in de hersenen zijn daarvoor belangrijk, en kunnen we door in te grijpen in de hersenen, ook iemands identiteit beïnvloeden? En: De resultaten van modern hersenonderzoek dringen maar langzaam door in ons mensbeeld. Welke invloed hebben films en andere kunsten die resultaten van hersenonderzoek verbeelden, op ons zelfbeeld?

KENNIS

In de thriller *Pi* (Darren Aronofsky 1998) gaat een geniale, door zware migraines geplaagde wiskundige met behulp van een geavanceerde computer op zoek naar een theorie van alles. Hij baseert zich daarbij op patronen en wetmatigheden die hij om zich heen waarneemt. Voor het debat: Zijn kennis en kennisverwerving interne processen van onze hersenen? Welke rol speelt de interactie met de buitenwereld? Welke mogelijkheden biedt Artificiële Intelligentie ons bóven 'gewoon' menselijk intellect? En: welke rol spelen verbeeldingen van het menselijk lichaam bij de manier waarop wij aankijken tegen hersenfuncties als kennisverwerving?

Reset your brain! is een samenwerkingsproject van het Rathenau Instituut en het Soeterbeeck Programma, en maakt deel uit van het project *Hersenen* van het Rathenau Instituut.

Instituut voor Oosters Christendom
Instituut voor de bestudering van het 'Oosters Christendom',
zowel in Oost-Europa als in het Midden-Oosten en in de diaspora
Erasmusplein 1, 6525 HT Nijmegen
telefoon 024-361 5603, fax 024-361 5684
www.ru.nl/ivoc, secretariaat@ivoc.ru.nl

Dienstencentrum Kloosterarchieven in Nederland
Assistentie en advies aan orden en congregaties bij het beheer van hun archieven
Erasmuslaan 36, 6525 GG Nijmegen
telefoon 024-361 2445
M.Arendsen@12move.nl

KASKI – onderzoek en advies over religie en samenleving
Samenwerkingsverband met de Radboud Universiteit
Toernooiveld 5, 6525 ED Nijmegen
Postbus 6656, 6503 GD Nijmegen
telefoon 024-365 3531
info@kaski.ru.nl, www.kaski.ru.nl

Katholiek Documentatie Centrum
Documentatie over het Nederlandse katholicisme sinds de negentiende eeuw
Erasmuslaan 36, 6525 GG Nijmegen
Postbus 9100, 6500 HA Nijmegen
telefoon 024-361 2412, fax 024-361 2403
secretariaat@kdc.ru.nl, www.kdc.ru.nl

Nijmeegs Instituut voor Missiologie
Centrum voor de studie van niet-westers christendom en voor de bevordering van de Noord-Zuid dialoog in kerk en theologie
Erasmusplein 1, 6525 HT Nijmegen
Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen
telefoon 024-361 2727
www.ru.nl/nim

Soeterbeeck Programma
Programma ter bevordering van reflectie, conversatie en debat over wetenschap, samenleving en levensbeschouwing
Erasmusplein 1, 6525 HT Nijmegen
Postbus 32, 6500 AA Nijmegen
telefoon 024-361 5555, fax 024-361 2041
info@soeterbeeck.ru.nl, www.ru.nl/soeterbeeckprogramma

Titus Brandsma Instituut
Instituut voor de studie van spiritualiteit en mystiek
Erasmusplein 1, 6525 HT Nijmegen
telefoon 024-361 2162, fax 024-361 2151
info@tbi.ru.nl, www.ru.nl/tbi

Valkhof Pers
Postbus 1391, 6501 BJ Nijmegen
telefoon 024-360 7250
info@valkhofpers.nl

Nieuwsbrief *Erasmusplein*
Postbus 9100, 6500 HA Nijmegen
telefoon 024-361 2412

Basisvormgeving: Brigitte Slangen

Op aanvraag wordt *Erasmusplein* kosteloos toegezonden.

N I M

PUBLICATIE

Bij het Nijmeegs Instituut voor Missiologie is het boek *Allemaal andersdenkenden, allemaal andersgelovigen* van Frans Dokman verschenen. Frans Dokman heeft eerder in *Erasmusplein* geschreven over intercultureel bedrijfsmanagement (jaargang 15, 2004, afl. 4). Dat onderwerp staat ook in zijn boek centraal. Geïnspireerd door zijn werken in Nigeria concludeert Frans Dokman onder andere dat een moderne scheiding tussen bedrijf en religie op de helling kan worden gezet wanneer een bedrijf werkzaam is binnen een cultuur waar grote waarde wordt gehecht aan religie. De gelijknamige scriptie, waarop dit boek is gebaseerd, werd gewaardeerd met de Pauline Jaricot Prijs.

Frans Dokman, *Allemaal andersdenkenden, allemaal andersgelovigen*. Nijmeegs Instituut voor Missiologie, 2005; ISBN 90 77311 04 1; € 10,- excl. verzendkosten.

Op Afrikaanse markten spelen de zogenaamde 'market mammies' een grote rol. (foto: Frans Dokman)

K D C

VERSLAG 1999-2004

In 1999 verscheen het laatste *Jaarboek van het Katholiek Documentatie Centrum*, met daarin het jaarverslag over 1998. Sindsdien is er geen KDC-jaarverslag meer verschenen. Met ingang van 2005 zal het KDC een afzonderlijk jaarverslag uitbrengen, dat in april

zal verschijnen. Om het gat dat gevallen is tussen 1998 en 2005 op te vullen, is nu een verslag 1999-2004 verschenen. Belangstellenden kunnen dit verslag voor € 5,- plus verzendkosten bestellen bij het secretariaat: Postbus 9100, 6500 HA Nijmegen, e-mail: secretariaat@kdc.ru.nl.

BKNP

Met ingang van 15 februari is mw.dr. Vefie Poels aangetrokken om samen met dr. Zjuul van den Elsen de Bibliografie van Katholieke Nederlandse Periodieken te voltooien. Mw.dr. Door Timmermann, die als vrijwilliger jarenlang de fakkel van de bibliografie brandende heeft gehouden, heeft per dezelfde datum afscheid genomen van het KDC.

DIGITAAL KATHOLIEK ERF-
GOEDHUIS

Prof.dr. Marit Monteiro, hoogle- raar Geschiedenis van het Nederlandse Katholicisme aan de Radboud Universiteit, heeft een project geëntameerd voor het ontwikkelen van een Digitaal Katholiek Erfgoedhuis, dat informatie moet geven over de geschiedenis van het katholiek leven in Nederland. Het KDC is nauw bij de uitwerking van deze plannen betrokken, in de personen van dr. Lodewijk Winkeler en de collectiespecialist Beeld en geluid, mw. Ellen Brok.

T B I

TITUS BRANDSMA LEZING

Op vrijdag 9 juni a.s. zal oud- CNV-voorzitter Doekle Terpstra de Titus Brandsma Lezing uitspreken. De lezing begint om 15.00 uur en wordt gehouden in het Collegezalencomplex van de Radboud Universiteit (zaal CC02, Mercatorpad 1, Nijmegen). De titel van de lezing is: 'Waar het visioen verdwijnt verwildert

het volk'. Terpstra stelt dat we leven in een periode van pragmatisme, opportunisme, van zelfredzaamheid en kort gewin. Solidariteit lijkt een begrip uit de oude doos. Of is het schijn die bedriegt en moeten we onder de oppervlakte kijken? Is er misschien toch sprake van een positieve ontwikkeling vol kansen en perspectief? Een andere wijze van zien maakt volgens Terpstra andere vormen van authentieke solidariteitsbeleving zichtbaar. Voorafgaand aan de lezing is er een meditatieve viering rond Titus Brandsma in de Studentenkerk (Erasmuslaan 15, Nijmegen). Deze viering begint om 14.00 uur precies.

SOETERBEECK PROGRAMMA

Lezingenreeks *De waarheid moet gezegd! Het grote gelijk van wetenschap, religie en levensbeschouwing* In maart en april te Nijmegen, Tilburg en Zwolle. Sprekers o.a. Machiel Karskens, Erik Borgman, Dick Pels, Graham Lock, Peter Jonkers, Willem Witteveen en Harry Kunne- man. De westerse waarheidsclaims lijken absoluut en onomstreden. Maar dat is schijn. Zij zijn het resultaat van een eeuwenlange strijd om de waarheid tussen wetenschap, religie en politiek.

Seminar *Religieuze waarheid* Op donderdag 20 april, 13.00-17.00 uur in Studiecentrum Soeterbeek te Ravenstein. Sprekers: Ger Groot, Erik Borgman en Dick Pels. Een vervolg op de lezingenreeks *De waarheid moet gezegd!* Kritiek op de waarheidsclaim van religie, of die nu uit marxistische of liberale hoek komt, maakt gebruik van een even absolute waarheidsopvatting als die van religie. Is relativisme het enige alternatief?

Lezingenreeks *Geloof en verlichting. Het voor en tegen van religie* In maart en april te Den Haag, 's-Hertogenbosch en Wittem. Sprekers o.a. Hans Alma, Frans Jacobs, Hans van der Ven en Evert van der Zweerde. Vier grote bezwaren tegen religie worden tegen het licht gehouden.

Seminar *Religie en geweld* Op donderdag 13 april, 13.00-17.00 uur in Studiecentrum Soeterbeek te Ravenstein. Sprekers Jean-Pierre Wils, Gerrit Manenschijn en de islamoloog Maurits Berger. Een vervolg op de lezingenreeks *Geloof en verlichting*. Is de neiging geweld te gebruiken inherent aan religie? De lezingen worden afgewisseld met film-fragmenten.

Tweedaags seminar *Leiderschap en Benedictijnse spiritualiteit* Op donderdag 27 en vrijdag 28 april in Studiecentrum Soeterbeek te Ravenstein. Sprekers: Wil Derkse, Jan van den Hoogen en Carla Peeters. De Regel voor monniken van Benedictus blijkt ook in deze tijd richting te kunnen bieden in leven en werk.

Seminar *In gesprek met Anselm Grün, over leiderschap* Op vrijdag 2 juni, 10.00 uur in Studiecentrum Soeterbeek te Ravenstein. Sprekers: Anselm Grün, Wil Derkse en Jan van den Hoogen.

Lezing *Anselm Grün over spiritualiteit en intellectuele vorming* Op vrijdag 2 juni, 15.00 uur op de campus van de Radboud Universiteit Nijmegen. Spreker: Anselm Grün. Over kennis (scientia) en verstandigheid (sapientia).

Voor de meest recente informatie zie: www.ru.nl/soeterbeekprogramma. Gratis folders zijn telefonisch en per e-mail op te vragen: (024) 361 5555, info@soeterbeek.ru.nl.